

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING THE PROFESSIONAL POSITION OF FUTURE LAWYERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Формування професійної позиції майбутніх юристів є важливим етапом професійного становлення і визначає ефективність трудової діяльності, в тому числі юридичної. Під формуванням професійної позиції майбутніх юристів розуміємо організований процес освоєння ними професійної ролі юриста, їх культурного сходження шляхом опредметнення потреби в спілкуванні через професійні комунікації. Уточнивши розуміння процесу формування професійної позиції, необхідно визначити ресурси, які можна для цього використовувати. У зв'язку з цим у статті розглядається процес формування професійної позиції майбутнього юриста в процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти через методіку. Акцент у методіці робиться на педагогічні умови надання права здійснити процес формування професійної позиції організовано, а не стихійно, як це здійснюється в подальшій професійній діяльності. Використана методика формування професійної позиції майбутнього юриста включає в себе три обов'язкові педагогічні умови. Розкривається особливість першої педагогічної умови – включення в освітню програму спеціальності 081 Право дисципліни «Основи ораторського мистецтва», представлені теми курсу. Описується друга педагогічна умова – «застосування кейс-методу як основного ресурсу імітаційної навчальної моделі», розкриваються види кейсів, що застосовуються на заняттях. Проаналізовано третю педагогічну умову – «організацію юридичного консультування в процесі проходження виробничої практики майбутніх юристів», показані його особливості. Опис методіки формування професійної позиції майбутніх юристів спирався на вже реалізовану методіку, що включала в себе три педагогічні умови. Така методіка дозволила сформулювати професійну позицію майбутніх юристів, що є важливою умовою не тільки адаптації у професії, а й самореалізації в ній.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх юристів, заклад вищої освіти, студент, професійна позиція майбутнього юриста, педагогічні умови, практика.

The formation of the professional position of future lawyers is an important stage of professional development and determines the effectiveness of work, including legal. By forming the professional position of future lawyers, we understand the organizational process of developing their professional role as a lawyer, their cultural ascent by outlining the need for communication through professional communications. Having clarified the understanding of the process of forming a professional position, it is necessary to determine the resources that can be used for this purpose. In this connection, the article discusses the process of forming the professional position of the future lawyer in the process of professional training in a higher education institution through methodology. The emphasis in the method is on the pedagogical conditions of granting the right to carry out the process of forming a professional position in an organized way, not spontaneously, as it is done in the subsequent professional activity. The method used to form the professional position of a future lawyer involves three mandatory pedagogical conditions. The peculiarity of the first pedagogical condition is revealed – inclusion in the specialty 081 Law of the discipline "Fundamentals of Oral Art" in the educational program, the topics of the course are presented. The second pedagogical condition "using the case method as the main resource of the simulation training model" is described, the types of cases used in the classes are revealed. The third pedagogical condition – "organization of legal consulting in the practice of future lawyers" is analyzed. Its peculiarities are shown. The description of the methodology for forming the professional position of future lawyers relied on an already implemented methodology, which included three pedagogical conditions. Such a technique made it possible to form the professional position of future lawyers, which is an important condition not only for adaptations in the profession, but also for self-realization in it.

Key words: professional training of future lawyers, institution of higher education, student, professional position of future lawyer, pedagogical conditions, practice.

УДК 378: 37.036
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.2-31>

Куліда О.О.,
асистент кафедри права
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Створення правової держави є найважливішим завданням сучасного суспільства. При цьому фахівцям юридичного профілю в цій значимій діяльності відводиться важлива роль. Юридична діяльність відображає початок правових основ будь-якого суспільства. Вона характеризується наявністю владних повноважень і тому повинна демонструвати високу моральність, соціальну відповідальність, незалежність суджень представника юридичної професії [20, с. 99].

Розроблення професійних стандартів, яке ведеться в останні роки, вказує на необхідність

відповідності фахівця будь-якого профілю якось зразку – ідеалу у своїй трудовій діяльності. Так, у стандарті вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти позначені такі його професійні компетентності, як: вільно спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію; володіти базовими навичками риторики; доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло; пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного

та суспільного контексту [16]. Все це вказує на те, що юристу недостатньо просто ефективно здійснювати правозастосовчу, правоохоронну або експертно-консультаційну діяльність. Необхідно бути активним суб'єктом такої діяльності, в якій переломлюється власна думка носія юридичної професії, його особистісні якості на специфіку здійснюваної ним роботи [5; 11, с. 240; 15].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

За останній час система вищої професійної освіти зазнала суттєвих змін у формуванні підходів до професійної підготовки в загальному, включаючи і підготовку юристів, що викликано повною зміною їхньої ролі в сучасному українському суспільстві. В останній час у наукових працях значна увага приділяється професійній підготовці майбутніх юристів, зокрема в роботах таких науковців, як Ю.Ю. Бойко [1], А.В. Борейчук [2], Д.І. Демченко [5], Ю.М. Занік [7], І.В. Зошій [8], А.А. Кочубей [10], Г.Ю. Одинцова [12], В.С. Рижикова [14], В.М. Савищенкова [15], О.В. Титова [17], М.Б. Цеценко [18], С.О. Циганій [19]. Зокрема, у своїх роботах учені відзначають, що проблема підготовки кваліфікованих кадрів у сфері юриспруденції, як і в інших сферах, є пріоритетним напрямом державної політики у сфері освіти, а питання професіоналізації майбутніх юристів у процесі навчання розглядаються в контексті компетентнісного підходу. Абсолютно точно, що найбільш затребуваними є компетентні фахівці, які можуть ефективно функціонувати в нових соціально-економічних умовах.

Мета статті – визначити педагогічні умови формування професійної позиції майбутніх юристів у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, слушною є думка О.М. Кокуна про те, що формування професійної позиції є тривалим і багатоплановим процесом, основи якого закладаються на різних стадіях професійного становлення особистості [9]. Якщо розглядати позицію як статус особистості, ставлення її до будь-яких явищ і як певну роль, то можна визначити професійну позицію через систему відносин до професійної діяльності.

Аналіз визначень даної дефініції показав, що професійна позиція є базою професійного становлення і розвитку фахівця, вона визначає його ставлення до трудової діяльності, професійно-творчий саморозвиток і самореалізацію в професії. У зв'язку з цим дуже важливо сформувати професійну позицію у представників юридичної діяльності. Професійна діяльність юриста відрізняється підвищеними вимогами до неї як суспільства, так і держави. Вона характеризується наявністю владних повноважень і відноситься до державної діяльності, включаючи в себе нормотворчу, правозастосовчу, правоохоронну,

експертно-консультаційну, педагогічну та інші види діяльності [7; 14; 15]. Все вищесказане вказує на значущість формування професійної позиції майбутнього юриста.

У зв'язку з тим, що професійна позиція є компонентом життєвої позиції, важливо розуміти особливості її формування на різних стадіях становлення особистості. Згідно з психологічними теоріями життєва позиція формується в юності, адже це вік професійного самовизначення [1]. Він припадає на період завершення шкільного навчання і початок професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Тоді виникає питання: коли відбувається формування професійної позиції особистості? Спеціаліст в області психології професійної діяльності О.М. Кокун говорить про те, що професійна позиція формується вже в процесі здійснення трудової діяльності на етапі первинної професіоналізації. При цьому сам же автор зазначає, що багато молодих людей розчаровуються у власному професійному виборі на різних стадіях професійного становлення [9].

Дане твердження дозволяє нам стверджувати про необхідність не стихійного формування професійної позиції, яке може призвести до негативних результатів, а про важливість організації цілеспрямованого і грамотно організованого процесу. Такий організований, усвідомлений і керований процес поетапного культурного професійного сходження юриста можна визначити як принцип регульованого еволюціонування, сформульований І.В. Зошій [8]. Причому вважаємо, що дане формування професійної позиції буде успішним через комунікації майбутнього юриста з компетентними фахівцями в цій галузі, через освоєння юридичної ролі в професійному спілкуванні. Таким чином, під формуванням професійної позиції майбутнього юриста будемо розуміти організований процес освоєння професійної ролі юриста, його культурного сходження шляхом його предметної потреби в спілкуванні через професійні комунікації [18].

Щоб вибудувати саме організований процес формування професійної позиції майбутнього юриста, необхідні конкретні педагогічні умови, оформлені в певній методиці. Методика реалізується на основі педагогічних умов. Взагалі, нами було визначено та апробовано 3 педагогічні умови формування професійної позиції майбутнього юриста.

Для формування професійної позиції майбутніх юристів ми використовували ресурси дисциплін освітньої програми зі спеціальності 081 «Право» (ступінь вищої освіти «бакалавр», кваліфікація «бакалавр права») Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького [13]. Зокрема, акцент робився на ресурси таких дисциплін, як «Юридична деонтологія» та «Юридична психологія». Однак вони не

в повній мірі відображають можливості формування професійної позиції юриста, що призвело нас до необхідності внести до освітньої програми адресну дисципліну – «Основи ораторського мистецтва», яка виступила першою педагогічною умовою формування професійної позиції майбутніх юристів у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти. Розуміючи, що красива і грамотна мова дуже важлива для переконливості юриста, ми саме таким чином позначили назву і зміст дисципліни.

Зазначимо назву основних тем дисципліни: Теорія ораторського мистецтва як концептуальний вступ до комунікативно-когнітивної компетентності майбутнього юриста; Закони ораторського мистецтва: синтез логіки мислення, мовлення, інтеракції; Стратегія і тактика ораторського мистецтва; Місце та роль доказу в риториці юриста; Юридичне красномовство: загальне та особливе у стратегії та тактиці судової промови; Логіко-мовна культура оратора – юриста; Культура комунікативної техніки правника: принципи, прийоми, засоби діалогу і полеміки [3].

Мета дисципліни «Основи ораторського мистецтва» – формування у здобувачів вищої освіти концептуального розуміння ролі ораторського мистецтва як прикладної дисципліни, що являє собою комплекс ціннісно-сміслових пріоритетів, знань, умінь та навичок розвитку комунікативно-когнітивної компетентності майбутнього юриста і розгортається в програмних результатах освітньо-професійної програми бакалавра права, а саме:

- знання предмета ораторського мистецтва, його ролі у професійному визначенні юриста та здобувача вищої освіти в галузі права, зміст правової діяльності та місце риторики в комплексі інтегральної, загальних та фахових компетентностей, а також основні проблеми дисципліни, що історично і контекстуально змінювалися;

- уміння визначення форм трансферу змісту правової діяльності; формування головної ідеї, смислів і аргументів промови; виявлення впливових чинників сучасної комунікативно-правової діяльності;

- розуміння теорії ораторського мистецтва юриста як дисципліни, що формує широкий комплекс професійних компетенцій і соціальної дії на противагу розумінню її як науки про мовлення юриста [3; 4].

Завершується освоєння дисципліни виконанням проектної роботи студентів на тему «Успішний публічний виступ юриста».

Друга педагогічна умова методики формування професійної позиції майбутніх юристів у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі – застосування кейс-методу.

Кейс-метод являє собою проблемну професійну ситуацію (реальну або вигадану), яку необхідно

вирішити. Професійна діяльність юриста наскрізь пронизана численними проблемними ситуаціями. Здатність вирішувати такі ситуації в нормотворчій, правозастосовній, правоохоронній, експертно-консультаційній та інших видах діяльності є важливою професійною компетенцією юриста. Робота з кейсами здійснювалася як засіб формування професійних компетенцій студентів-юристів [17]. Кейси, які використовувалися на заняттях, відрізнялися за обсягом, глибиною, форматом прийнятого правового рішення. Дотримуючись класифікації кейсів по такому параметру, як «мета застосування в навчальному процесі», застосовувалися кейси практичні, навчальні, науково-дослідні [17]. Практичні кейси відображали реальні життєві ситуації, вони представляли аналіз одного або декількох документів (судовий акт, клопотання, позовну заяву). Навчальні кейси, що містять характерні ситуації з правової області, дозволяли здійснити перенесення приватних знань і умінь у вирішенні конкретних юридичних справ на типові ситуації з практики юриста. Також використовувався ряд науково-дослідних кейсів, у яких студенти досліджували пакет нормативно-правових документів та ін. На семінарських заняттях застосовувалися нормативні та функціональні кейси. Особливістю останніх було детальне дослідження суперечливої інформації, де студентам необхідно було висунути рішення, а потім аргументувати ступінь його доказовості. Періодично використовувалися стратегічні кейси, які містять безліч суперечливих фактів, неповну інформацію, і тому вони не мають однозначного рішення. Студенти відзначали, що дані кейси досить складні, тому для їх вирішення потрібні не тільки теоретичні знання, але творчий підхід, аналітичне мислення. Вирішуючи такі ситуації, майбутні юристи організовували активну дискусію, суперечки, тому викладачеві доводилося включатися в спільне рішення для вправного управління ситуацією.

Таким чином, кейси використовувалися в межах одного заняття, за підсумками узагальнення отриманої інформації з декількох семінарських занять. Форми роботи над кейсами варіювалися від індивідуальних до групових. Стратегічні кейси застосовувалися для контролю знань на підсумкових заняттях (заліках, іспитах). Окрему увагу було приділено розвитку не тільки професійних якостей, пов'язаних з академічними знаннями, необхідними для юридичної діяльності, але і психічних процесів майбутніх юристів. Застосовувалися кейси для розвитку сприйняття, пам'яті, уваги, уваги, логічного мислення. Дані здібності важливі в професійній діяльності юриста, тому на заняттях підбиралися відповідні кейси.

Для формування професійної позиції майбутніх юристів була здійснена реалізація третьої педагогічної умови – організації юридичного

консультування в процесі проходження виробничої практики майбутніх юристів.

Виробнича практика нами розглядається як соціальна навчальна модель, в якій реалізуються професійні комунікації, дуже важливі для формування професійної позиції юриста. Студенти проходили практику в різних організаціях і установах за профілем підготовки, включаючи студентські правові консультації. Основною умовою за підсумками проходження практики була звітність у формі щоденника практики, характеристики на студента з місця практики, звіту самого студента по практиці, а також резолюція керівника. У процесі проходження практики студенти виступали спочатку як пасивні спостерігачі. Потім їхня роль змінювалася на активне спостереження. Однак пріоритет віддавався здійсненню реальної професійної діяльності у формі вивчення правових документів, позовів, заяв та ін.

Вважаємо, що реальна юридична діяльність студентів повинна реалізовуватися в різних формах: надання правової допомоги населенню у вигляді консультацій з юридичних питань; розроблення проектів нормативно-правових документів; представництво в судах; написання висновків (усних і письмових); складання довідок з питань цивільного законодавства; складання та проведення експертизи юридичних документів тощо.

Виробнича практика відноситься до соціальної навчальної моделі, оскільки студент здійснює предметні дії і вчинки в модельованих і реальних ситуаціях професійної діяльності, а викладач супроводжує його на даному етапі навчання у виші. Специфіка розвитку особистості майбутнього юриста в цій моделі полягає в розвитку і реалізації соціальної та предметної компетентності, формуванні професійної мотивації, особистісних смислів професійної діяльності.

Акцент у виробничій (професійній) практиці ми робили на юридичному консультуванні. На природничо-географічному факультеті Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького на кафедрі права створена та працює «Юридична клініка» під керівництвом к.ю.н., доцента В.Д. Гапотія, де проводиться безоплатне консультування громадян міста з різних юридичних питань. Таке консультування досить поширене останнім часом у вишах України та за кордоном [6]. Тому вважаємо, що участь студентів у такому форматі правового консультування буде носити серйозний формуючий ефект професійної позиції майбутнього юриста.

Студенти на практиці спочатку вивчали особливості консультування, аналізуючи сайти, на яких надаються даного роду послуги. Досліджували сторінки соціальних мереж з правового консультування, форуми професійних юридичних спільнот. Далі організували під контролем керівника

практики, а потім самостійно – юридичне консультування в юридичній клініці.

Студенти, які проходили виробничу практику в юридичній клініці, набувають великий досвід реального надання юридичних послуг на безоплатній основі тим, хто потребує підтримки. Клінічний рух дуже серйозно доповнює стандартну програму навчання і є потужним стрижнем вивчення юридичної науки і підготовки професійних кадрів, оскільки отримання реальних навичок у студентів відбувається в процесі консультації клієнта і у формуванні стратегії дії у вирішенні поставлених завдань.

Слід зазначити, що під час проходження практики в юридичній клініці студенти починають добре орієнтуватися у правозастосовній і законодавчій базі, вчать складати різні процесуальні документи, а також бути ввічливими під час консультації людей. Тут студент готується до реальної роботи в максимально наближених умовах під безпосереднім контролем керівника юридичної клініки.

Студент з кожною новою консультацією виробляє впевненість у своїх силах, тим більше він виконує свою діяльність під контролем досвідченого куратора. В юридичній клініці є певні правила роботи, наприклад, відповідь після консультації дається після встановлення конкретного терміну, який візується керівником юридичної клініки. Цілком природно, що миттєву допомогу клієнту в юридичній клініці просто неможливо надати, оскільки студенту потрібно провести значну роботу з підготовки відповіді. У даному випадку студент повинен розуміти, що його робота в юридичній клініці впливає на репутацію і престиж факультету, де він навчається, так що він повинен відповідально підходити до поставленого завдання.

Таким чином, опис методики формування професійної позиції майбутніх юристів включав у себе три педагогічні умови. Така методика дозволила сформувати професійну позицію майбутніх юристів, що є важливою умовою не тільки адаптації у професії, а й самореалізації в ній.

Висновки. Значущим чинником, що зумовлює професійну діяльність юриста, є його професійна позиція, яка показує і дозволяє осмислити особистісне ставлення до правозастосовної діяльності і своє місце в цій діяльності. Тому основним завданням професійної підготовки майбутнього юриста в закладі вищої освіти і є не тільки формування у нього глибоких знань в області юриспруденції, а й розвиток особистісних професійних якостей, важливих для успішної роботи, іншими словами – професійної позиції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко Ю.Ю. Формування психологічної готовності майбутніх юристів до професійної діяльності :

дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ : Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2008. 262 с.

2. Борейчук А.В. Формування освітніх компетентностей майбутніх юристів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне : НУВГП, 2018. 267 с.

3. Гапотій В.Д., Куліда О.О. Основи ораторського мистецтва : навчально-методичний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 168 с.

4. Гапотій В.Д., Куліда О.О. Основи ораторського мистецтва юриста : навчально-методичний посібник-практикум. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. 110 с.

5. Демченко Д.І. Професійна підготовка представника юридичної професії. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2015. № 2 (10). С. 131–135.

6. Єлов В.А., Молібог С.І., Павленко Д.Г. Юридична клініка : навчальний посібник. Київ : Школяр, 2004. 315 с.

7. Занік Ю.М. Інтелектуальна культура юриста : філософсько-правовий аспект : дис. канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ : Київський національний університет внутрішніх справ, 2006. 178 с.

8. Зошій І.В. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх юристів : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Острого, 2018. 289 с.

9. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.

10. Кочубей А.А. Гуманітарна підготовка майбутніх юристів у процесі формування професійної комунікації. *«Молодий вчений».* 2017. № 5.1 (45.1). травень. С. 58–61.

11. Куліда О.О. Професійне самовизначення майбутніх фахівців права: історико-педагогічна рефлексія. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору.* Київ, 2019. Вип. 6. Т. 2. С. 240–250.

12. Одинцова Г.Ю. Роль установки у формуванні креативного мислення юриста : дис. ... канд. пед. наук : 19.00.01. Київ, 2016. 252 с.

13. Профіль освітньо-професійної програми «Право» зі спеціальності 081 «Право». URL: https://drive.google.com/file/d/14_yAJbylf0-1U86p1xMrEilMRaxOA5xB/view

14. Рижиков В.С. Характеристики та особливості професійної діяльності майбутнього юриста, які мають бути сформовані в процесі професійної підготовки. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання.* 2011. № 44. С. 108–111.

15. Савіщенкова В.М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... к. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2008. 22 с.

16. Стандарт вищої освіти України. Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський). Ступінь вищої освіти : бакалавр. Галузь знань : 08 Право. Спеціальність: 081 Право. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf>

17. Титова О.В. Кейс-метод як технологія формування професійних компетенцій студентів-юристів. *Юридична освіта у сучасному вимірі.* 2017. Травень. С. 49–51. URL: <http://juosv.donnu.edu.ua/article/view/3817/3850>

18. Ценко М.Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* Серія: *Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* Харків : Право, 2014. № 4 (23). С. 5.

19. Циганій С.О. Формування культури професійно-правового спілкування в майбутніх юристів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2017. 239 с.

20. Kulida O. Professional reflection as constituent of personality selfdevelopment of future lawyer. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology.* № 4. Т. 5. Р. 99–111.